

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА

INSTITUTE FOR PROTECTION OF THE MONUMENTS OF
CULTURE AND MUSEUM

STRUMICA

MUSEUM CHRONICLE

**(COLLECTION OF WORKS ON THE OCCASION
OF 65TH ANNIVERSARY OF “INSTITUTE AND
MUSEUM” - STRUMICA)**

Strumica
2017

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА

МУЗЕЈСКИ ЛЕТОПИС

**(ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ПО ПОВОД 65 ГОДИНИ
„ЗАВОД И МУЗЕЈ” - СТРУМИЦА)**

Струмица
2017

УРЕДНИЧКИ ОДБОР

м-р Васил Ѓоргиев-Лиќин, главен уредник

членови:

Александар Циќимов
Живко Велковски
Радмила Ташева
Маргарита Атанасова
Славица Тасева,
Илија Сувариев
Ване П. Секулов

м-р Зоран Руќак
Василка Ѓеоргиева
Пенка Мишева
Бранко Ѓоргиев
Никола Маглешев
м-р Душко Цветанов

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”,
Скопје

94(497.7)(082)

МУЗЕЈСКИ летопис : (зборник на трудови по повод 65 години
„Завод и музеј “- Струмица) / [главен уредник Васил Ѓоргиев-Лиќин]. -
Струмица : НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј,
2017. - 164 стр. : илустр. ; 25 см

Фусноти кон текстот. - На наспор. насл. стр.: Museum chronicle : (collec-
tion of works on the occasion of 65th anniversary OF “Institute and Museum”
- Strumica). - Библиографија кон трудовите. - Summary кон трудовите

ISBN 978-608-65524-9-7

а) Македонија - Историја - Зборници
COBISS.MK-ID 104657418

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА
ОДДЕЛЕНИЕ ЗА ИСТОРИЈА И ИСТОРИСКО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

ЕДИЦИЈА - ЈУБИЛЕИ
КНИГА 2

д-р АНА ВИТАНОВА РИНГАЧЕВА
 СОУУД “Димитар Влахов”, Струмица

**МИСТИЧНОТО ПАТУВАЊЕ НА ЈУНАКОТ ВО
 ЗАДГРОБНИОТ СВЕТ – ШАМАНИСТИЧКИ МОТИВ ВО
 СКАЗНИТЕ ОД СТРУМИЧКИОТ РЕГИОН
 (АНАЛИТИЧКИ ПРИСТАП)**

Шаманизмот како доминантен религиозен феномен кај народите во Северна Азија, поточно на Сибир (кај народите Јакути, Бурјати, Чучки, Ителмени) се среќава и во Северна Америка, Индонезија, Океанија, Кина, Тибет, Далечниот исток. Шаманизмот како систем од екстатични и терапевтски методи, чија цел е да воспостави контакт со паралелниот и невидлив свет на духовите, е присутен во религиите на сите континенти и на сите нивоа на културен развој на човештвото. Суштината на шаманистичката идеологија лежи во идејата за постоењето на три подрачја: Небо, Земја и Подземен свет, кои претставуваат три ката во структурата на целиот Универзум, а тие три нивоа, во средината ги поврзува и цврсто ги држи Оската на светот. Ваквата претстава за структуралната поставеност на светот, како и космолошкиот симболизам кој произлегува од неа, се во фокусот на вниманието на Мирча Елијаде во неговите истражувања на шаманизмот, како специфичен феномен и техника на екстаза. Неговиот интерес за подлабока анализа на симболиката на Космичкото дрво (*Arbor mundi*) или Оската на светот (*Axis mundi*) се темели на идејата за „магичниот лет по вертикала“, патување при кое душата на шаманот има способност да се движи меѓу световите, да се искачува на Небото и да се симнува во Подземјето, поминувајќи низ отворот каде се наоѓа Оската. Меѓутоа, Елијаде недвосмислено подвлекува дека, иако шаманското искуство се сфаќа како мистично искуство кое се темели на космолошката идеја за трите меѓусебно поврзани подрачја, сепак, оваа идеологија не е ексклузивитет на сибирскиот или средноазискиот шаманизам. Симболизмот на „Центарот“ (како што го нарекува Елијаде) е доста стар, речиси и да не можеме да ја утврдиме неговата древност. Но, за него не знаеле само древните цивилизации, за Центарот на светот се пишува и во голем број развиени култури како египетската, индиската, кинеската, грчката, месопотамиската итн. Она што импонира е сознанието дека многу мотиви од овој дрвен и мистичен религиозен феномен, „преживеале“ и до денешни дни и како рудименти се препознаваат во фолклорот на современите народи.

Струмичкиот регион претставува неисцрпен извор на

фолклористички материјал во кој многу често се среќаваат приказни, во кои се опишува задгробното патување на херојот. Голем дел од нив изобилуваат со универзални мотивски конструкции и митологеми кои се препознаваат во митологиите и верувањата на најстарите цивилизации. Фасцинира сознанието, колку овој регион, иако нецелосно истражен, може да даде квалитетна граѓа за потврдување на тезата дека шаманистичките претстави за задгробното патување, за Оската на светот, за ритуалната смрт и повторното раѓање, имаат свои варијанти кои се колективна своина на еден, по бројност, мал народ. Фолклористичките материјали кои ни служат како апликации за потврдување на нашите тези, се собрани и дешифрирани од струмичкиот фолклорист Иван Котев. Фактот дека тие се необјавени досега, ни дава за право да констатираме дека нашиот пристап и анализа ќе му дадат на трудот уште поголема тежина.

Две народни приказни „Шо цицал двајсе пет гудини јунако“ и „Араптази“¹, запишани од Иван Котев, а досега необјавени, како иницијален мотив го имаат т.н. интензивно доење кое трае 25 години. Имено, станува збор за познат мотив за чудесната сила на јунакот која потекнува од долгогодишното хранење со млеко, најчесто од животно (мечка, лав, коњ или овца). Според Воин Матиќ, очигледно станува збор за животни-тотеми, а практиката животно да храни и одгледува дете е остаток од тотемизмот. Мотивот за јунакот кој мајката го доела 25 години претставува еден рудиментиран остаток од тотемизмот, денес видоизменет и прилагоден. Меѓутоа, она што е интересно, а повлекува нишка со шаманистичките претстави за задгробното патување, е големата сила на јунакот која му овозможува привилегија да се симне во светот на подземјето. Јунаците кои имаат способност за мистично патување, според Елијаде, освен што имаат голема сила, тие имаат и неприроден натчовечки раст, личат на цинови. Во двете приказни кои се предмет на наша анализа долгогодишното доење се поврзува со големата сила на јунаците: „Цицало ду двајсе и пет гудини....Станало јунак вреден“ или „Едно време имало един јунак, цицал двајсе пет гудини...“

Приказната „Араптази“ (Види прилог бр.1) вклучува во себе мотиви кои, како универзална предлошка се среќаваат и кај другите словенски народи (слична е приказната „Младичот кој дошол во другиот свет“ од Микулиќ). Основниот мотив во приказната е мотивот на интензивно доење и се однесува на царскиот син кој не можел да се одвикне цели 25 години. За да се случи тоа, царот мора да го оддели на некој начин детето од дома и да го пушти по светот, мора да се случи т.н. „просторно преместување на јунакот“ (Проп). Раздиплувајќи ги слоевите

¹ Станува збор за досега необјавени, оригинални народни приказни, запишани и дешифрирани од современиот струмички собирач, фолклорист и истражувач Иван Котев. Интегралниот текст на приказните е даден во прилозите 1,2 и 3.

на приказната, можеме да ја воочиме едиповската поврзаност на детето со мајката, станува збор за класичен пример на Едипов комплекс, во кој според теоријата на Фројд, мајката претставува единствен објект на љубов за детето, а таткото непријател кој треба да се отстрани. Во приказните со мотивот интензивно доење, едиповската врска мајка-син, буквално е претставена преку допирот на мајчините гради и задоволството од таквата тактилна дразба. Доказ за тоа е тешкото одвикнување на детето, кое веќе станало возрасен човек. Ликот на таткото се појавува како раскинувач на таа врска и единствен објект, кон кој подоцна ќе биде насочена одмаздата.

Јунакот добива коњ за да оди да бара невеста: „...Ето, вика, ќе ти дадеме убав којн, ќе ти дадам пари колку сакаш, да излезеш, да се прошеташ, да си тераш невеста према тебе...“ Од аспект на психоанализата коњот е симбол на несвесниот психички живот и се поврзува со архетипот на мајката, па оттука можеме да заклучиме дека коњот му е неопходен на јунакот како еден вид поткрепа или духовна храна, замена за материјалната претстава на мајката. Истовремено, јунакот заминува од дома за да си најде невеста, што се поврзува со процесот на иницијација на момчето. Способноста на момчето само да замине во новиот живот и да се соочи со предизвиците, се огледа во неговата желба ковачот да му изработи боздоган и сабја: „Порачува еден топус ут сто кила, буздугана, да му направат, да си ја земе сус него, дека ќе шета. Буздуганата и една сабја.“ Момчето ја испробува тежината на боздоганот со тоа што го фрла нагоре, патува три дена и три ноќи и по третото патување е подготвен за да тргне со него. Од аспект на психоанализата, боздоганот би можел да се протолкува како поткрепа на либидото на јунакот, еднаш повредено од таткото. Имено, боздоганот со својата фалусоидна форма, претставува совршена поддршка на јунакот во докажување на неговата сексуална надмоќ.

Симболиката на ковачите и ковачницата може да се толкува од космогониски и иницијациски аспект. Во митологијата на Јакутите, ковачот го научил занаетот од божеството K`daai Maqsın, главниот ковач во Долниот свет кој учествува во иницијацијата на идниот шаман, ја кали неговата душа како што го кали железото. Ковачите се толкуваат не само како посредници меѓу луѓето туку и како посредници меѓу светот на живите и светот на мртвите, нивното дело (боздоганот и сабјата) ќе бидат неопходни за исполнување на иницијациските задачи на момчето, како и за премостувањето на непремостливите препреки. Во шаманизмот ковачите имаат висок статус и доаѓаат веднаш зад шаманите. Најголемата задача што ја добива момчето е да го совлада Араптази - човек со голема сила кој им нанесувал голема штета на луѓето, јадел по еден човек на ден, но неговата сила траела само два часа. Момчето влегува во борба со него

и го ранува. Следејќи ја крвта на Араптази стигнува до една планина, која симболично ја претставува Оската на светот. Во карпата од планината има длабока дупка, влезот во светот на подземјето по која јунакот се спушта надолу. Интересен е моментот на врзување на коњот, симболиката оди во насока на толкувањето дека коњот како психопомп, или посредник треба симболично да го пренесе во Долниот свет. „...Флева у една планина, наваѓа една голема спица там, а пут спиалта некоа дупка там шу мо а било, дека мо а бил стано, у таа спица. Гледа, длабочина ногу, темница надолу, не се виде ништо дека е флегла крфта. И, зима, там гу врзува којно. И се пушта надолу...“ Во оваа приказна, како и во митовите постои некој вид „географија на долниот свет“, која подразбира постоење на паралелен свет или царство, во нашата приказна се појавуваат трите царски ќерки, робинки на Араптази кои му кажуваат на јунакот дека Араптази се вратил гневен и ранет. Значи, Араптази е на некој начин суштество кое доаѓа од подземјето, неговиот свет не е во материјалното. Јунакот ги спасува трите царски ќерки и заедно со Араптази излегуваат на горниот свет „Абре, абре, абре, абре, абре - излеват горе. Излеват дека а којно врзан.“ По патот среќаваат диви ѕверови (мечка, лав и волк) кои ги земаат со себе и јунакот ги враќа првите две во нивните царства, а третата ја зема за своја жена. Неговиот татко, без да знае дека станува збор за неговиот син, ја посакува истата жена за себе. Но, јунакот со помош на ѕверовите, кои се еден вид негови помошници, го совладува царот, неговиот татко и си ја зема жената за себе. Она што на крајот на приказната зачудува е одмазничкиот потег на јунакот кон неговиот татко, кој е врзан за две мазги и растргант: „Врзуват гу татко му: едната нога за едната мазга, другата нога за дугата мазга. Пу еден камшик на мазгите - таа натака тегле, таа натака и го раздрале царо“. Ваквиот чин може да се протолкува единствено како чин на одмазда кон таткото, најпрво заради неговиот обид да го оддели синот од мајката, а второ, заради обидот да му ја земе жената. И во двата случаи се работи за поврзаноста на машкиот потомок за мајката, на почетокот на приказната раскинување на едиповската врска мајка-син, а потоа по помината иницијација, врската маж-жена.

Приказната „Шо цицал двајсе пет гудини јунако“, (Види прилог бр.2) мотивски е идентична со претходно анализираната, но содржи детали кои по многу нешта ја разликуваат и ја прават побогата. Јунакот кој се одделува од мајката и од домот, на своето патешествие среќава тројца јунаци со необични атрибути: првиот „ка ќ пусакам, вика, ут тоа камен мож да напраам, вика, кутел“, вториот „кату посакам, ќе испиим, вика, моорто и па ќе го испљуум“, а третиот „с’с гулемите ми мустаки, вика, можам, вика, таа планина да а см’кнам“. Тројцата јунаци не успеваат да ја сочуваат храната што им ја јаде „морскоо јунак“, а јунакот што бил доен

25 години успева да му ја отсеке главата, но чудовиштето и без глава, пак, се враќа во морето. Еден од јунаците кој можел да го испие морето ја исполнува својата должност „испива морето тоа и на срет моорто зејнала една дупка колку една врата“, а на средината се отвора вратата за симнување во светот на подземјето: „Трујцата другаре ќе устанат горе, а тоа двајсе пет гудини шо цицал, он ќе се свале на долната земна. И, така се свалил на долната земна“. Во градот, во подземниот свет среќава три девојки: „едната имала разбој сам шо ткаа, другата имала разбој сам шо везе, третата имала пузлатени пилци“ кои даваат предлог со врзување јаже да се качат „на горна земна“. Качувањето и симнувањето со јаже претставува еден вид стереотип во приказните од јужнословенскиот ареал, меѓутоа Матиќ ова го толкува преку магиската вредност на косата и влакното, нешто што е општопознато во митологијата. Во оваа приказна еден од јунаците има мустаќи со кои може да ја помести планината, значи се спомнува магиската функција на човечкото влакно, како дел од човекот кој поседува волшебна моќ. Влакното, или праменот коса се симбол на човековата моќ и сила. Во оваа приказна не се спомнува конкретно дали јажето е направено од човечка коса, затоа нашиот став го изложуваме само како претпоставка. Јунакот и најмалата сестра остануваат во подземниот свет, таа се качува на белиот овен кој ја носи во горниот свет, а јунакот на црниот кој го носи девет нивоа под долниот свет. Значи, овде е претставен светот на подземјето кој има девет ката (слично на претставата на Данте за пеколот и задгробниот свет). Јунакот доаѓа до една чешма на која царската ќерка му кажува за ламјата која ги напаѓала луѓето, „секој ден иде една ламна, вика, изедува по един курбан“ а сега е нејзиниот ред. Јунакот ја убива ламјата „зима буздугано, га утепува на змијата“, воочлив е моментот дека народниот раскажувач ги изедначува поимите ламја и змија, на некој начин ги толкува како синоними на злото. Тоа се покажува и во понатамошниот дел од приказната во кој јунакот доаѓа до едно дрво на кое орлите свиле гнездо, „ујдел пуд едно дрво, видел едни орли се вртат там“, но змијата сака да ги изеде младите. Овој мотив е доста чест и распространет во македонскиот приказничен фолклор. Момчето ја убива змијата, а за возврат „сакам да ме искаарте на горната земна“. Во шаманизмот орелот се толкува како татко на првиот шаман, птица посредник меѓу световите. Митовите во кои се среќава орелот, или крилја од птици, се митови со шаманистичка основа и претставуваат дел од шаманистичката митологија. За шаманите орелот е заштитник на шаманот, негов сопатник и чувар, го заштитува од лошите шамани и духови. Токму поради тоа шаманската облека изобилува со детали како: пердуви од орел, канци, коски, дури се изработувала облека во облик на орел со крилја. Симболиката на орелот како посредник меѓу световите

ја среќаваме и во приказните, орелот е единствената птица која може јунакот да го пренесе од еден свет во друг.

Оваа митологема, според Танас Вражиновски, го претставува космичкото дрво каде што змијата и орелот се олицетворение на двете противставени начела: земното, хтонското и небесното, односно опозицијата долу-горе. Жртвата што орлите ја бараат за услугата се девет јалови крави и вода, ги добиваат, но при патувањето не им биле доволни, па момчето отсекува дел од своето тело како услов да излезе на горниот свет: „Си сечува уд ногата, дава и гу искаруват на горната земна. Орлите се врнале дол“. Отсекувањето на дел од телото на јунакот, укажува на аналогното сакатење на ковачите и претставува еден вид обредно обележување на иницијантот². Мотивот за хранење на орелот и неговата ненаситност претставува реликт на тотемизмот, иако во ваквата обредна практика е познат случјот на убивање на птицата, сепак, овој мотив се видоизменил, па орелот на крајот од приказната исчезнува или се враќа во долниот свет. Ако самото одлетување на орелот го толкуваме како негово заминување или умирање, тогаш станува јасно дека предлошката е иста, орелот доживува симболична смрт.

Овој мотив е многу интересен, го сретнавме и во приказната „Ока шеј, ока злато“ (Види прилог бр.3) во која орелот го носи јунакот во горниот свет, „пушта се тај орело да го фате...орело го грабнува у коцако, искарува го на крајо“, а за возврат не ги прифаќа јаловите крави, туку бара крвна жртва, првороденото машко дете: „Ти, ка ќе се женеш, првото дете ќе ти и машко. Ќе го дааш јас да го изедам!“, Приказната покажува неверојатни сличности за легендата за првиот шаман³ во која орелот кој го наоѓа, наместо да го изеде, го чува од останатите грабливци. Во македонската народна приказна од Струмичко, детето е под сенката на едно дрво, космичката вертикала во чија крошна престојуваат орлите „детто било на љуљка там, пуд некој дрва“. Орелот заштитнички се однесува кон детето

² Grevs, R. Grčki mitovi, Beograd, Nolit, 1969.

³ На југот на Сибир, во планините, степите и тајгите живее народот Хакаси, народ кој до ден - денес ја чува шаманистичката традиција на своите предци. Најголемиот чувар на традицијата на шаманите е жената-шаман Марија Сагалакова од чии предци потекнува легендата за шаманите.. Некогаш, многу одамна еден моќен шаман откупил девојка за своите синови од едно хакасско семејство. Девојката била многу убава, па шаманот ѝ дозволил сама да одбере кој од тројцата синови го сака за сопруг. Но по традицијата на хакаскиот народ, девојката не можела да бира, бидејќи најмладиот син нема право да се жени, ако постарите од него не се женети. Бидејќи девојката се вљубила во најмладиот, а не можела да биде негова жена, таа неколкупати се обидувала да побегне од семејството, но секогаш ја наоѓале и ја враќале. Но, кога била во последниот месец од бременоста успеала да побегне, се хранела со шумски плодови и печурки, барајќи луѓе кои ќе ја засолнат. Тукушто роденото дете го оставила меѓу боровите, покрај една еребица и заминала да бара помош. Нашла двајца старци кои ја прифатиле, кога старецот отишол да го земе детето, го нашол заедно со орел со крвав клун. Помислил дека орелот го повредил детето, но кога дошол поблиску до дрвото го видел детето живо, а орелот со крвав клун го чува и не дозволува никој да му се приближи, а околу нив лежеле крвави мртви грабливци. Тоа дете подоцна станува голем шаман, прв во родот Сагалаков, само со девет години ги лекувал луѓето и им помагал. Види на: <http://www.vestinet.rs/pogledi/o-sibirskim-samanima-video>

„Урело дигнува го детто, однесува го двајсе метра на срана. На место да го јаде, он гу милува“, бидејќи орелот бил само метаморфозиран човек, кој еднаш ја почувствувал добрината на јунакот „Е, јас сам, вика, тај чувек. Стурих се орел д ате искарам тебе, вика, уд воата. Ти на мене една добрина направи, вика, јас па си врнах добрината“. Во овој случај орелот се појавува како птица-посредник меѓу световите, но и лик-помошник на јунакот. При нашето истражување најдовме на приказната „Трујцата брате и стариот татко“ (Информатор: Васил Гогов, стар 63 год. Приказната е снимена на 30.04.1975 год. во с. Старо Балдовци, Снимил и дешифрирал: Иван Котев) која нараторот (народниот раскажувач) на крајот ја завршува неа со реченицата: „Едни орли ка ме дигаа, дигаа, дигаа, та у синото небе“. Ваквиот крај би можел да се толкува низ клучот на вечната човекова желба да се вивне во висините за да фрли поглед врз оностраното. Орелот во приказните е птицата која ги пренесува душите низ световите, па најверојатно таквата слика се врежала во потсвета на народниот раскажувач, кој исто како шаманот го посакува орелот за свој сојузник.

ПРИЛОГ 1

АРАПТАЗИ

Имало едно време един цар кој е царувал многу д’лги години. През тава време одимале едно машко дете . И тоа дете цицало а дваесет и пет години од мајка му. Ама, куга ј дет’то навршило дванајсе гудини и жената фанала на царо вече да кажува дека: “Коските ми ги исмука. Как да можеме да гу удбииме тава дете!?” И, царо лаже дет’то, искарува го сус него, шета гу, ќе го врне дома - па тера цицка. Мајка му не му дава, сака да го одбии. Ќе фане сус кутек ќе се фале, ка а тепа – пì ќе цица. Цицало ду двајсе и пет гудини. И, детто не мож’ да се удбии. Станало јунак вреден. И, царо се разговара сус неговите министаре кој са биле таму наблизу как’ да може да се удбии дет’то. Тиа му викат:

- Детто ќе се удбии само да мож’ да го склонеш ут тебе. Пушти го нека шета дека сака. Дај му шо сака да го задовоlesh и да излезе од дворецо!

Едно време му вика:

- Слушај, сине! Ти си на в’зрас. Ето, вика, ќе ти дадеме убав којн, ќе ти дадам пари колку сакаш, да излезеш, да се прошеташ, да си тераш невеста према тебе.

И, дет’то вика:

- Добро, тате! Ќе склонам, вика, јас да излезам, да се прошетам. Ќе ми дадеш еден убаф којн, ќе ми дадеш толку пари... Јас што ќе праам, вика, ќе праам!

И, он задувољува сус пари. Излева дет'то уф варошо. Имало куваче. Порачува еден топус ут сто кила, буздугана, да му направат, да си ја земе сус него, дека ќе шета. Буздуганата и една сабја. Изливат му една буздугана ут сто кила. Оде после два дена кај мајсторто, гледа - готова. Пуфаќа така - стоа му лека. Исфрља а нагоре. Таа буздугана оде три дена и три ноќи нагоре. Ка се е врнала, пречекува а на кољаанто. Ка паднала, ка удрила - удрипува.

- Лека а, вика, мајсторе! Ќи и дадете, вика, уште педесе ока. Турат уште пејсе, станала сто и пејсе. Па а исфрнчува. Пii удила три дене и три ноќи. Пречекува а на другото колено - удрипува! Пii лека! Вика:

Ќи и турете уште педесе, ка а напраате двесте, после ка а зимам!

Оде после три дена - гутова и наприља а двеста ока. Исфрнчува а на горе. Оде три дена и три ноќа. Пречекува а на другото колено. Буздугаанта удрипува. Вика:

- Уште пејсе!

Двеста И педесе ока а направуват. Исфрнчува а нагоре. Три дена и три ноќи одила. Ка се враќа буздугаанта, пудава грајте. Цап - залепува се!

- Е, сјаа е, вика, добра!

Зима си буздугаанта, плаќа им на чувеците колку им чине, оде си дома, припрема си којно, сабјата, буздугаанта закачува, и, тргнува.

- Збогум!

- Со здравје! С'с мајка, с'с татко - и излева од дворецо.

Заминува. Патува петнајсе дена време. Стигнува у една варошица. И, там сака да преноќе. И, тај јунак ка го виделе тамо, пр'чекуват го тиа чувечи. У таа кафана иди, у другата иди, само се плачат. Усетил дека чувеците трпат многу терор. И пита:

- Шо така виа?

- Е, е, е, е, вика, колку млади, вика, деца ујдјаа, вика.

- Е как така?

- Е, има еден свер, вика, ту'а, вика, дуваѓа секоа вечер, зима по еден човек, изедува.

- Каков свер тај, шо а тава? Чувек ли и, ламја ли и?

Вика:

- Човек е, Араптази, ама ного силен! Араптази!

- Е, у коа доба иде?

Вика:

- Тука ногу слабо иде, ама ка ќе замиинте н' унам, вика, у тиа два

града, там ќе Ви кажат, у коа доба иде.

Ајде, па тргнува, па патува през планини, през баири, пуминува петнајсе дена ли патува, двајсе ли патува, ќе стигне уф градо. Оде там уф тај грат. Гледа нарот - само стари! Врвејќи пу улицата, ет' ти еден кафеци'а стар. Прет каавенето - два јавора пусеени му на вратта за сенка. И, там слегнува тај, врзува којно и флева у натре да се напии едно кааве. И, му вика каавециата:

- Е, младичу, вика, нема време за кааве.

- Зашто да нема?

- Нема! - вика. Времето иде, вика, приближува. Араптази, вика, иде!

- Каков Араптази?

- Е,е,е,е, да знааш шо теглеме, вика, туа ниа ут тај! Гледаш ле от сме само старците устанни? Свршџ го народо, вика, пу еден јаде, вика, секоа вечер.

Вика:

- А, ќе видеме! Тури, вика, едно кааве!

- Ама нема време!

- Тури ти, јас ка ти кажуам!

И, тура тај кавециата. Вару му кааве.

А сиалта на Араптази му била уд дванајсе ду два саато. Два саата му држала сиалта. И, каавето се варе. Сварува му се каавето, тура у фулцано. и, тај си пии, буздугаанта ду него. И сабјата. И си пии каавето. Десет, идинајсе саато, дванајсе приближува - и буче! Буче! Буче! Буче! Иде! Иде, И почнува градо да се нише. Таман је престигнал Араптази, спира на тава каавене таму, на таа улица и гу загледува тај јунак таму дека седе и му се извикува:

- Е, јуначе, јуначе! Какво тераш туа? Среќа ме служило - не сум јунак јадел, сега да изедам!

Ама, тај не се уплашил, јунак! И, му вика:

- Причекај малку, да си испиам каавето, после ќе видеме!

И, тај му грме, тај си пии кааве. Не се плаше. Тај му грме, тај си пии. Старецо побегнал, кавециата. И, после вече испива каавето И му вика:

- Ајде сега да си видеме сиалта вонка.

Излева јунако. Ка се фанале да се борат, цела улица са ископали. Ќе ударе некој кош, некоа станбена зграда, ќе се забутат, ка а урнисат цела. Сиалта на Араптази му а била гулема, ама држала два саата: од дванајсе ду два. Таман ду два саато се буриле, и, дава грп Араптази да бега. Искурува јунако ножо. Тинк! - у плешката забодува му ножо. И пучнало крв да врии. И, избегува. Арно ама, крфта паѓа тај ка врве, крфта си паѓа... Јаанува којно, буздуганата га зима и заминува си пу него. Де

пу крфта, де пу крфта... Шо ќе оде - петнајсе дена да патува ноќе - дејне, сè пу таа иста крф. Флева у една планина, наваѓа една голема спида там, а пут спиалта некоа дупка там шу мо а било, дека мо а бил стану, у таа спида. Гледа, длабочина ногу, темница надоле, не се виде ништо дека е флегла крфта. И, зима, там гу врзува којно. И се пушта надоле. Слева, слева, слева надоле, и, ка слегнал доле, гледа струја свете. Пу струјата, на виделината ка је кршнало, ка е фанал правец, веќе, страанта пут спиалта, излеват три царски ќерки. Пресретуват гу и му викаат:

- Аман, јуначе! Како те пат тука нанесе тебе? Сега ќе те сврше Араптази. Ранен дујде. Ка се е наљутил...!

- Не! - вика. Дајте ми го дека а на мене!

Они викаат:

- Спи, вика, у крајната соба. Гледаш? Там! Ќе броаш три. У четвртта соба, ен на крајта, таму спи. Ама он, коа му са очите утворени, вика, тугај спи, а куга миже - гледа. Ќе гледаш: Ако му са очите утворени, не се бој, може ка леже да го притиснеш, он тугај спи, утворени очи! Лицето мо а пукриино с'с еден шам. Гледај да му го земеш. И, он оде полека. Отвара а вратта. Гледа - очите му упулени. Значи - спи. И, му флева у натре. Дрпнува му шамо. У шаму му била спиалта. Ка му фанал шаму, И тај замижува, значи. Кога а замижал, он е тугај погледнал.

И, вика:

- Аман, јуначе, предавам се!

И му фрлил еден ланец на шиата, закачува му и го завлекува навонка. Искарува гу и вика на трите царски ќерки заробени, шу му са биле жени:

- Ајде, вика, пред мене излевајте сега!

Заберува ј. Абре, абре, абре, абре, абре - излеват горе. Излеват дека а којно врзан. Зима, врзува гу за којно ус синциро и го воде, а тиа три закарува ј пред него. Врват. Ќи и устаа коа ут коа царство а заплена, таму ки и устава. И, излеват, врват през баиро. Ќи излезат, некој звер ки и сретне, некоа мечка ќе изгрме, сака да ј јаде, да и даве. Тај јунако ќе се прувикне, ја, не се боа тај свер, сака да се боре он сус буздуганата, да ја тепа. Тај му вика, Араптази:

- Јуначе, дозволи јас да викнам на тај звер!

И, он дозвољува да му викне. Бујале му се уд гласо на Араптази. Ка извикува и - мечката ќе се згрмулеса мирно. Ќе фанат, ка а врзат мечката, ка а закачат за којно. Понатака, некој л'ф ки и срете. Ќе изгрме, сака да ј јаде. Ќе му извика и на него Араптази и не смее да мрдне. Ќе го фанат и него, ќе го врзат. Понатака, некој в'к. Сака да ј јаде. Ќе му извика Араптази, не смее да мрдне. Сè кату скаменосани стујале сверовето. И, фаќа три свера, врзува ј за којно, кара ј и них. И, патуват. Абре, абре,

абре, стигнале у царството на првата шо е заробена, рубинка ут првото царство дека а земена. Престигнуват таму, уткарува а уф, у татко ј. Ка видуват там, ка флегле у дворецо, е, е, дека ќерка му толку време загина, пречекува гу тај чувек, супира гу, нагостува го, гљаа да го задрже у него, дава му пулвианта престол...

- Не! - вика. Јас си имам татко и мајка, вика. Ќе си одам кај мојте. Устава мо а. Тај, доволен, вика:

- Да те сега наградам. Што сакаш? Фнесува го у собите.

- Што сакаш, колку пари сакаш - дигај!

Он нејќе ништо. А ут там ду там, аресува гу едно сворче. Едно сворче зима.

- Не ми треба ништо, вика. Доволен сам!

Заминува си.

Другата, И неа а устава. Заминува си.

Трејќата дека а уткарува, малечката, устанува там. Устанува. Удмара. За жена супрел с ја њаа, трејќата шо а, устанува у тава царство да живее. А па таа, шо ја земал за жена он, татко му боре се да а земе таа. Татко му праа борба, воде војска. Сака да а земе он таа. Збрал војска, би се. Сака да а зима. Едно време му вика така:

- Ут куга а заводил тај цар војна за да а земе њаа?

Вика:

- Ногу нема, вика. Ја, кулку петнајсе дена, вика, ама ногу свет. Ногу свет има!

- Да видеме дали ќе уртосат они!

Тај ќе излезе сус буздугаанта. Ако има триста души војска, ќе заврте еднач сус буздугаанта, ќи и смачка! Друкпат ќе пуште друга дефа - шестотини души! Ќе пуште иљадо души!

Јунако ќе пуште сверовето - сичко лом праа. Тај, татко му, видел: не бива, значи. Пубедил го! И, оде, зима му царството на татко му. Не му се кажува сјаа оти му е син. Зима, наредува да фатат две мазги. Врзуват гу татко му: едната нога за едната мазга, другата нога за дугата мазга. Пу еден камшик на мазгите - таа натака тегле, таа натака и го раздрале царо.

И, ду там.

Забелешка: Приказната е досега необјавена

Информатор: Илија Ѓоргиев од с. Робово, Струмичко, стар 67 години. Слушана е на 30.04.1975 год.

Снимал и дешифрирал: Иван Котев, фолклорист од Струмица.

ПРИЛОГ 2

ШО ЦИЦАЛ ДВАЈСЕ ПЕТ ГУДИНИ ЈУНАКО

Едно време имало един јунак, цицал двајсе пет гудини. И, така, мајка му не можела да о удбие и гу дадела на некој судиа до о, до о фрљат уфнекој пуштении д се удбии, да не цица уд њаа. И, гу фрљува уф пуштенииите. Шетал пу гоорта натам - навам и зачујал пашата праве гулем кунак. Збира уколјата И градовето дам у носе на пашата принос, матерјал: дрва, даски - кој, кој какво може.

И, така, јунако, и он тргнал. Имал две виран крави. Оде, ги прегне, оде и он на пашата да носе материал. И, туварил шо туварил, сите туварили, и јунако туварил. И, седнал да пуапне малку леп. И, дуделе два в'лка, пучнале дам у ј, му удавиле кравите, пучнале да јадат.

И тоа речел:

- Јаште, синкофци, јаште, ако моеште да теглете!

И, ги фате двата в'лка, ги прегне, ги носе на пашата принос. Уднесе там. Пашата гу грља уф некој пуштения. Оде тоа. Тргнал пу гоорта. Удил, удил, најде еден јунак.

- Добар ден, јуначе!

Тоа јунак правил ут камен кутел.

- Добар ден, јуначе!

- Дал ти Бог добро, јуначе! Какво јуначество имиш?

Вика:

- Такво ми и јуначеството, вика, ка к' пусакам, вика, ут тоа камен мож да напраам, вика, кутел.

- Дали си ти, вика, уд мене појунак?

Вика:

- Мож да сам ут тебе појунак, ама некој цицал, вика, двајсе пет гудини, уд негу, вика, не мож да бидам појунак!

- Ај да се, да се побратеме, значи, другари да бидеме!

- Ајде! - речел.

И, тргнале. Станале двујца. Удиле, удиле, удиле, најделе друк еден јунак уф некоа, па уф гоорта.

- Добар ден, јуначе!

- Дал ви Бог добро, јунаци!

- Какво, јуначе, јуначесво имиш ти, јунак?

Вика:

- Такво, вика, кату пуискам, вика, кату посакам, ке испиим, вика, моорто и па ке го испљуум!

- Ај, речел, дали си ти, речел, појунак од мене?

Речел:

- Ут тебе мож да бидам појунак, ама тоа шо цицал двајсе пет гудини, речел, ас не мож да бидам уд него појунак!

- Ај, речел, сјаа, трујца бид ме и да тргнеме па друг другар да тераме!

Удиле, удице, најделе един другар, пак уф некоа гулема гора И викат:

- Добар ден, пријателу!

- Дал ти Бог добро, пријателе!

Вика:

- Какво јуначество имиш?

- Јуначеството ми е, вика, так'во, вика: като поискам, вика, с'с гулемите ми мустаки, вика, можам, вика, таа планина да а см'кнам! А с'с другата

- другата планина!

И речел:

- Сега тука а местто за нас. Имаме, вика, гора голема. Тука, вика, имме лоф, кој шо ќе донесе тука ки тепме, ќе јадеме; И моорто ни е блиску, вика, и за вода и за с' едно нешто.

И, таму направиле една кулиба. И тоа, сите одат трујцата. Един уставувале уф кулибата да чуве и да им готве рачок или вечера. И, оде, одат тиа на лоф. Еден устанува. Тоа устанува шо правил кутел.

- Ајде, речел, побратиме, сјаа направи кутел! Нии ќе оаме на лоф!

Утделе, сите пун ешто дунеселе и туриле да се варе. Он, гу уставиле тоа шо правил кутел. Сварил манцата. Таман ка се сварил, дујдел уд моорто некуј јунак и изедува вичеерта. И дујделе другаарто, речеле:

- Другар, речел, каде е на тебе вичеерта?

Речел:

- Од моорто, речел, искочува еден јунак и дујде, речел, ми изеде вичеерта!

- Добро, речел, ај нека устане утре с'с гулемите мустаци тоа!

Устанува тоа. Другите одат на лоф. И на нео му изедува вичеерта. Устанува третоо. И на него му изедува вичеерта. Таман му дојдело тоа шо цицал двајсе пет гудини, речел:

- Другари! - речел. Божем сте јунаци, никакво јуначество не створиште. Нека, речел, да устанам јас!

Устанува тоа. Навалува огино. Тиа утделе на лоф. Турува кутело на огино и си запалил чубуко. Си запалил чубуко и почнало да буче од морето, да буче нешто и он са прапремил. И, дујдел тоа:

- Добар ден, јуначе!

- Дал ти Бог добро, јунак!

- Ај да се збораме!

- На какво?

- Ако ти надвиам, да ти изедам вичерата, ако ме надвиш, да ми земеш главата!

И, јунако се буриле, буриле - му зима на морскоо јунак главата, му трештил девет с'жни у земната. И, устанува вичеерта, значи. Дујделе тиа, тоа кулибата - цела крф! И, јаделе. Тоа не јаде уд љутина. И вике:

- Јадејте, другари, јадејте и скоро станувајте, зашто, вика, дујде од моорто еден јунак, вика, кажа да се збораме, вика, му надвијох, му земах главата, девет с'жни уф земната и па стана и па ујде уф моорто, вика. И, вика, јаште, поскору станувајте!

И, јаделе, тргнале. Абре, абре, близу до моорто одат.

- Ајде, речел, побратиме, сега да испиеш морето!

Испива морето тоа и на срет моорто зејнала една дупка колку една врата. Трујцата другаре ќе устанат горе, а тоа двајсе пет гудини шо цицал, он ќе се свале на долната земна. И, така се свалил на долната земна. Оде уф еден грат И флезе уф една гулема зграда И гледа три моми уф една к'шта. Гу пречекуват и му викат:

- Бате, вике, шо тука ти?

Вика:

- Така, така, вика, дујдех!

И, така, гледе, тиа едбата имала разбој сам шо ткаа, другата имала разбој сам шо везе, третата имала пузлатени пилци. И, така ричел:

- Бате, кој ќе може да земе, ако мож да ј земеш, речел, тиа - разбојо сам шо ткаа, и позлатенте пилци и гергефо, ќе оаме на горната земна сус тебе! И, они в'што ка гу, се врзува, најмалечката га врзува најудол, ду њаа он, сетне средната, најгулемата - најудгоре. И, тиа ка заклатуват и тегљат нагоре. Ка тегљале, тегљале, ги искаруват горе. Ка виделе најмалечката за него, трите де, трите биле на горе и нео гу пуштат, га сечат ортумата и паднат тиа двујца, малечката мома и тоа. Речел:

- Бате, гледај, речел, ако, ка ќе паднеш долу, има долу два коча. Едино бел, едно црн. Ак се фрлеш врз бељоо, ќе те искара на горната земна, ак се фрлеш врху црњоо, значи, оште девет земни долу ќе те пуште!

Арно ама, но, женската на бељо коч испаднала горе, а па тоа оште девет земни дол. И, оде, ка паднал дол, удил, удил, до една чешма. И, сандал там да се мие и дујдела една женска. Плаче.

- Добар ден, моме!

- Дал ти Бог добро, бате!

- За што плачеш?

- Как да не плачам, бате, вика. Секој ден иде една ламна, вика, изедува по един курбан, вика, уд градо. Јас сам, вика, царската штерка. Сега дујде ред на мене да ме изеде.

И, он пулегнал малко да пулеже. Ка дујдела ламната, гу скурине. И, зима буздугано, га утепува на змиата и тргнале да одат накаде дома. Сакал татко ј да а поврне, зашо, да не доа ламната да и изеде и них, оти избегала куту коа, момата. И, речела:

- Тате, едну момче, речел, он га утепа ламната И мене ме спаси!
Јунако ујдел да се шете на некаде И ујдел пуд едно дрво. Видел едни орли се вртат там. Почнале да пискат орлите. И, на дрвото се завијала една гулема змиа И сакала да изеде пилците на орлите. И, тиа пилци, орлите, секоа гудина пилците им ги изедувала таа змиа. И, тоа дете фатил уз буздугано, га утепува на ламната и пилците пучнале сенка дам у прават и пучнале да, да се радуват И кажале:

- Момче, ти, речел, шо сакаш сега ти уд нас?

И, речел:

- Ас сакам да ме искаарте на горната земна!

- Добро, речел, ниа ќе те извадеме на горната земна, ама ти ќе ни најдеш на нас девет крави јалови и девет меа вода. И тогајн ќе те искараме!

И, тава момче па тргнало накаде градо. Оде, на царската ќерка га најде.

Речел:

- Сега сакам ас уд вас, речел, един помош. Да ми дајте, да кааш на татко ти, да ми даде девет крави јалови И девет меа вода, тад а испаднам ас на горната земна. И, му даве царо девет крави јалови И девет меа вода. Оде, викнува ј орлите и кажува и гу дигнуват. Речел:

- Кога ќе тргнеме ниа, коа ќе кажам “гак!” ки ни даете месо, коа ќе кажам “пиф!”, ки ни даете вода!

И, така, удице, удице, удице, удице...

- Пиф! - вода, гак! - месо. Ка оделе, гааре, за малку време не стигнало мес’то. Си сечува уд ногата, дава и гу искаруват на горната земна. Орлите се врнале дол. И, кога оде, ги наожда другаарто се карат с’с неговите, тиа девојките шо са.

- За шо се карате виа?

Речел:

- Се караме ниа: тоа сака таа да ме земе, тоа сака таа да ме земе! Арно ама, ниа сакаме кој ќе најде разбој сам шо ткаа, ас нео ќе о зем!

Средната речела:

- Кој ќе најде разбој сам шо везе, ас нео ќе о зем!

Најмалката речела:

- Кој ќе најде пузлатенте пилци, нео ќе го зем!

И, он искарува уд цебо: разбојо гу даде на најгулемата: гергефо гу даде на средната; пузлатенте пилци ги дава на најмалечката. И, најмалечката ка видела, искарува пилците и му се заграбуве на јунако. Вика:

- Штом зема, вика, ас тебе ќе те зем!

И он кажува:

- Сега виа кој сакате си избирајте, си зимајте!

И јас там бех, станах, си дујдех.

Забелешка: Приказната е снимена на 30.04.1975 год. во с. Старо Балдовци. Приказната е необјавена.

Информатор: Васил Гогов, стар 63 год.

Снимил и дешифрирал: Иван Котев, фолклорист од Струмица

ПРИЛОГ 3

ОКА ШЕЈ, ОКА ЗЛАТО

Имало едно време еден трговец. Имал само еден син. Сино бил в'зрасен, у години. На сон му се сунило у некоа држава да нема сол. Рекал:

- Татко, дај јас да се прошетам еднаш пу свето, да нап'нам еден параход сол ќе однесам на фиљан место.

- Арно бе синко!

Нап'нува еден парахот и врве. Излева на пристаништо ду некоа си држава там. Ка излева тука, закара си еден от слугите сус него и врве низ градо и пита каде руча царо, у коа менза. Некој таму рекол:

- Ја тука, преку таа улица - там!

И, коа оде кај него:

- Тука ле руча царо?

- Тука!

- Дај от царското јадене една порција, колко те кошта ќе ти платам!

А, а, а, с'к'н, синко! Ак се науче царо, на мене главата ќе ми скине!

- Не се плаши, бе!

И, тај готвачо зима, дава му една порција. Ка апнува - значи бљуткава!

Искарува от солта, насољува си малко.

- Синко, ти шо ќе работеш тука?

- А бе, иште, ништо не работам! Дојнси оште една порција И за преслужнико!

Донесува. Вика:

- Апни ут таа порција и апни ут таа!

Апнува ут суљаанта - добра. Ка апнува уд бљуткувата - испљувува га.

- Е, имаш ле ут тава шеј?

- Имам, вика, малку!

- Добро. Сјаа ќе дојде царо, вика, ќе му кажам јас от тава шеј манцата а праа, вика, убава, вкусна!

Дуваѓа и царо. Право пучнал да шлипа, значи. Оти не знаа ут сол. Он си кара по неговото.

Готвачо вика:

- Честити цару, вика, чекај малку, вика, тава момче има едно шеј, вика, манцата а праа прстте да си изедеш!

- Е, какво а тава?

Станува тава дете, пусољува му на царо малко. Рекал:

- Честити царе, вика, апни ут таа порцја, апни ут таа. Апнува ут суљаанта еднач, уште еднач - аресала му се. Апнува уд бљуткавата - испљува.

- Имаш ле, викал, ут тава шеј?

- Имам малко, вика, кулку еден парохот тука донесех!

- Е, колку пари?

- Е, колку! Ока шеј - ока злато!

- Добро!

Одат на пристаништето, наплајка му го полвианта парохот, пулвианта му гу устава за да му донесе уште двапати момчето. Дигнува се, дувага си како трговец. Суз дувагаанто нап'нува параходо, врајка се фтори пат. Фторјоо пат сус царо станаа пријатели вече, тука. И, царо гу прошетува низ градо да разгледа. Гледа, тука еден чувек стар умрел там на улицата. Ни сој, ни соп има. Кој уд дек ќе дојде ус востегарката тепа тука.

- На мен изде, вика, пеесе гроша!

Тоа друкоо ут там вика:

- На мене сто!

Оде тоа дете:

- Колку пари на тебе изде бе?

- Пејсе гроша!

- На ти сто!

Другоо:

- Сто!

- На ти двеста!

На тај триста, на кој како...

- Е, саа, вика, попу колку пари зима?

- Е, толку!

- Ја уше толку на попо! Гробаре кој ќе са? Да му ископат гроб!

- Дај, рекал, јас к' идам! Јас к' идам!

- На ви по толко да му напраате еден гроб! Да не го оставете на улицата!

И, си заминува кај царо, се прушетува и врајка се да си оде фторјо пат. На врајкаајнто, на царо с'штта вечер да мо а дигнат ќерката. И, ка се врајка на, у моорто, значи, да си оде надома, гледа пред с'нце угрева у планинта там лаштеат кал'чки. Завртува сус топо, истепува там, сичко поништува и оде да виде там шо направил и шо ќе направе - сичко избиино. Коа нас'рнува там у некоа спила, у некој камене, една мома згрчила се купче и си куте тука. Вика:

- Шо тизе тука?

- Ими, ја, вика, тиа шо се тепаа, веле, за мене!

- Ајде, вика, сос мене!

Уткарува а у параходо, качуваа, ја пита:

- Дали слугинка сакаш да ми бидеш, или па невеста?

- Еми, царска ќерка, вика, слугинка не може да бидам, туку ќе ти бидам жена!

Уднесува с' јаа дома, менат си прстене, нишан си менат муѓи них и устава а дома. И сјаа, трети пат ќе носе пак сол на таму.

И, цару гу пречекува на пристаништо и одат кај него. Шетале што шетале, пренесува го у палатте там негови и царицата дунесува вичера да вичерат. Ут ка вичерале, после дујдела царицата да му пулии вода, та раците да си измий де, пу правило. Вика:

- Земи таа крпичка да се избришеш!

- А, не, вика, јас си иам марамче!

Царицата ка видеела марамчето - на царо името, на царицата името и на ќерката името пише. И вика (Ка ујдело момчето да си легне, оде царицата пре него там):

- Уд дек ти и тава марамче на тебе?

- Е, иште, така, така!

Расправа там како а момата најдена там у тиа некој спили. И, она кажува на царо оти... "Нашта ќерка а жива, кај момчето а, вика, трговецо у нас шо а."

Добро. И царо испитува.

- Да, вашта ќерка а кај мене! Аку м ја а даате, добро, аку не, ќе в' јаа дунесам па насат!

- А, не! Ти ќе ни си зет на нас!

Врајќа се, излеват нагоре И сјаа царо испрајќа војска, парахот негоф И тај - врват. А кој к иде - уд министерто там некој шо а сакал неговата ќерка. Рекал:

- Саа тава момче мора да го пуништеме, да а зјаам јас царовата ќерка за жена!

Одејќи низ моорто, почнале да играт комар. Почнале от параходо, па дуп алто. Дујдело вече на министеро сублечува го чисто гол. Останува на кушуљки, на гола дрјаа. Вика на двујца целъате:

- Фанејте там да го фрлете у моорто!

Фајкат гу целъатто - ајде у воата! Добро, ама тава ка паднало у воата, паднало на една д'ска широка од некој парахот, некоа лотка стара. Денеска така, утре така; денеска така, утре така, едно време ќе дуане, талпата ќе го однесе на крајта. А да излезе - па насат. Цел месец тука. Едну време задава се еден орел голем. Пушта се тај орело да го фате, да го зграпче, добро ама, рубата изгниина врз него, орело не може да го зграпче, а ќе

потоне у воата доле. Па ќе се... едно време изморил се вече, не мож да се нурка, орело го грабнува у коџако. Искарува го на крајо.

- Е, синко, саа јас тебе ќе те јадам!

- Аман, ки ти пузлатам криалта! Ќе те ранам јалуви крави! Тава ќе те поам, друго ќе ти - што сакаш ќе ти даам!

- Слуши, ништо не сакам јас от тебе. Ти, ка ќе се женеш, првото дете ќе ти и машко. Ќе го дааш јас да го изедам!

- Дадено!

- Ама и жјаанта дали ќе е каиљ?

- И жјаанта ќе е каиљ!

- Добро!

Дигнува гу урело под нози, однесува гут а ду дома. Устава гу там некаде блиско, орело дигнува се, исчезнува. Министеро сус параходо зимат а момата, враќат а насат кај царо. Уднесуват а дома. Царо сака да а жене за министеро, она не сака. Она момчето што ја спасило, него си го сака. Арно ама, тава не смее д аиде там. Боа се, значИ, да не го закољат там. Добро, ама шо ќе напраа. Зима си неколко кемера лири, запашува ј и ќе оде тамо, ќе се праа готвач. Наваѓа некоа коше там, преоблечел се у арнаутска руба за да не се премете, да не гу научат. Вика на еден стар дедо:

- Дедо, дојди тука да ручаш!

- А бре синко, пари њаам!

- Денеска ако немаш, утре ќе имаш, дедо. Денеска ако немаш, утре ќе имаш!

Превртува, значи, дјаато, уткарува миштурии тука. Еден ден рекал:

- Дедо, нити пари сакам, ништо, само ки ми најдеш от царските слуги еден. Ки ти даам толку и толку пари да ми дукараш еден!

- Амам, бре синку! Царо ак' ме науче...

- Ти докарај ми на мене еден од них!

Е, дјаато фаќа еден од слугите там царски, донесува му. Рекал:

- Јави се кај тоа момче тука, сака нешто да ти каже!

- Е, добро.

- Шо има?

- Оди да ручаш, па после.

- Абе, пари њаам!

- Денеска ако немаш, утре ќе имаш!

И, царскоа слуга наручува се и момчето му вика така:

- Слуши, колку пари сакаш јас ќе те наградам, тај прстен моаш ле на царовата ќерка да го туреш вечер у чорбата ка ќе носеш јадене?

- Ама, иште, царо ак' се науче - ќе ме заколе!

- Оште ќе те награде! - вика.

Е, арно. Тоа момче зима гу прстено. Вечерта сите носат јадене. Он рекол:
 - Јас ќе однесам на царовата ќерка вичера вај вечер!
 Носејќи, тинк! - прстено у чорбата. И она почнала да јаде. Гледа - с'нгр'к!
 - у паницата, иште, ср'нка нешто. Ка пугледнува - нејно прстен! И, право
 сопрела да јаде И вика:
 - Сите слуги да ми се соберат тука!
 Доваѓат.
 - Кој донесе на мене вичера вај вечер?
 Тај вика:
 - Јас неб ех!
 Друќо:
 - Јас неб ех!
 - А кој беше?
 Тај рекал:
 - Јас!
 Ај сите да си оате, само ти ќе останеш кај мене!
 Тиа другите ут срана рекле:
 - А, загази, вика, нашјоа колега. Ќе го мркне, нема да го самне!
 Ништо. Пита го:
 - От каде ти е тај прстен на тебе?
 - А бе од - даде ми го еден чувек. На фиљан место има готвилница там.
 Готвач е, саму плаше се да не гу научат, вика. Преоблечен е уф арнаутска
 руба - те такоф, те... - упишува мо а со рака и рубата каква е.
 И, она сабаале ка стануват:
 - Татко, спремај се, вика, ќе одеме низ градо да прушетаме малку. Излеват.
 Значи, доваѓат ду тава ќоше там, ду таа гостилница. Вика:
 - Татко, ај ќе флеземе туа да ручаме!
 - Сак 'н, ќерко, какво тука? Ки ни се смјаат љуѓето на нас!
 - Не, тука!
 Арно ама, нали ќерка куто ќерка, послушува а, флеват у натре И вика:
 - Дај да ручаме!
 Тај носе. Тај гледа го царо, го познава, ама царо него не може да го познаа.
 Преоблечен, значи. Таа момата гледа го, значи. Вока:
 - Слушај, татко! Тај, тоа момче, ќе го викнеш вечер дома. Да дојде, вика,
 да се разбереме сус него.
 Прајќа двујца милицае там. Закаруват го, карат го кај царо. Момчето не
 знаа што а работта. А царо вика го да го саслуше. Ќерката пупрво ќе го
 саслуше. Вика:
 - Уд дека ду дека у тебе тај прстен да падне? - вика.
 - Е, чистити царе, вика, јас сам тај, вика, твојта ќерка шо а спасих, вика.
 Министарто, вика, у моорто ме фрли'а, сакаа, благодарение што не ме

закуљаа. И сјаа, вика, не смјаам да се јавам да се јавам, вика, од них.

- Од кој И кој министар?

- Е, тај и тај!

Фаќа царо, едено гу фрле на с'нце огрева, а друѓо на с'нце заода. Да не се најдат, значи, ич. И, тука саа царо, момчето, свадба ќе праве. Прават свадба недеља, две. Тука седе. Минало мес'ци, рекал:

- Слуши, дедо! Шес месеци ќе бидеме туа, шес месеци, па, к идеме, вика, и кај мојо татко, вика, да го развеселеме малко. Не знаа, вика, јас дали сум жив, дали сум умрен.

- Добро!

Миналешесте месци, дигнуват се и ќе одат и там свадба ќе прават. Ка завршиле деветте месци, раѓа им се машко дете. Детто коџа потпораснало, потфркнало малко. Момчето и таткото не биле дома. Мајката и снаата седат на сенка. Летно време. Топло. Детто било на љуљка там, пуд некој дрва. Орело доваѓа. Детто, и ... двете жени:

- К'ру, к'ру, к'ру! - ајдее, изгонуват го орело. Оде си. И, невестта вика вечерта на момчето:

- Знааш ли, вика, море мажо, вај ден шо ќе се десеше?

- Што?

- Еден пусти орел, вика, кулку еден вол! Уште малко детто ќи ми дигнеше! А он се насмејал, значи.

Тај е орело, вика, мене шо ме искара од моорто, вика. Саа, утре детто ќе го искараш па на с'што место нек си леже, ниа ќе бидеме дома.

Околу пладнина орело пак се превива, и - ап! Детто, ни " " к'ру!, ништо! Урело дигнува го детто, однесува го двајсе метра на срана. На место да го јаде, он гу милува. Милувал го, милувал го - едно време шутнува гу сус криалта на срана И вика:

- Момче, дојди сега тука да ти кажам две думи! Памнеш ле, вика, ти едно време, мене коа ме тепаа, вика, на фиљан место, ка плајкаше, вика, тизе на кој сто гроша, на кој двеста, за попо ка плакаше там?

- А, а, спомнам се, вика.

- Е, јас сам, вика, тај чувек. Стурих се орел дат е искарам тебе, вика, уд воата. Ти на мене една добрина направи, вика, јас па си врнах добрината. Земејте си го детто, да бите зрави и живи. Да се ќердосте сус невестта! Забелешка: Приказната е необјавена.

Информатор: Илија Терзиев, стар 60 години. Приказната е снимена на 30.04.1975 година во с. Робово, Струмичко.

Снимил и дешифрирал: Иван Котев, фолклорист.

Користена литература:

Кирилични

-Вражиновски, Танас. Народна митологија на Македонците I, II, Институт за старословенска култура-Прилеп, Книгоиздателство Матица Македонска – Скопје, 1998.

-Речник на народната митологија на Македонците (редактор: Танас Вражиновски), Прилеп-Скопје, 2000.

Латинични

-Chevalier J. – A. Gheerbrant. Rječnik simbola, Zagreb, Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1987.

-Elijade, Mirča. Šamanizam i arhajske tehnike ekstaze, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990.

-Greys, Robert. Grčki mitovi, Beograd, Nolit, 1969.

-Matić, Vojin. Zaboravljena Božanstva, Beograd, Prosveta, 1972.

-Tokarjev, A.Sergej. Rani obliци religije i njihov razvoj, Svjetlost, OOUR Izdavačka djelatnost, Sarajevo, 1978.

Електронски извори

<http://www.vestinet.rs/pogledi/o-sibirskim-samanima-video> (пристапено на 02.06.2017).

Ana Vitanova Ringacheva, PhD
High School Dimitar Vlahov - Strumica

**THE MYSTICAL JOURNEY OF THE HERO TO THE
WORLD OF THE DEAD – THE SHAMAN MOTIVE IN THE STO-
RIES OF THE STRUMICA REGION
(ANALYTICAL APPROACH)**

Summary

Shamanism is a widely spread manifestation that is deeply rooted in the conscience and life of man, since pre-history until today. Shamanistic mythology comprises the myths into which the man-shaman travels around the world of what is beyond and communicates with the spirits from that world. The shamanism as a specific phenomenon is also productive on our, Macedonian land, while its relics can be traced in the folklore and ethnographic records, especially in the fantastic stories. The folklore richness of the Strumica region hides in it significant folklore units, whose analysis permits drawing parallels to distant and only superficially different cultures and civilizations. The fantastic stories, collected and recorded by the great folklorist and researcher from Strumica, Ivan Kotev, are in the focus of our attention and they will be to us a firm applicable material on the basis of which we will expand our thesis about the mystical travel of the hero in the world of the dead.

СОДРЖИНА

ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ.....	7
ЦВЕТАН ГРОЗДАНОВ, МЕСЕЦОСЛОВОТ НА АСЕМАНОВОТО ЕВАНГЕЛИЕ И ПОСТАРИОТ МОНУМЕНТАЛЕН ЖИВОПИС ВО МА КЕДОНИЈА.....	13
ВОЈИСЛАВ САРАКИНСКИ ВАНЧО ЃОРЃИЕВ, ПОВТОРНО ЗА ОРБЕЛОС – ПРИЛОГ КОН ТОПОНИМИЈАТА НА АНТИЧКА МАКЕДОНИЈА.....	27
АЛЕКСАНДАР АТАНАСОВСКИ, ВРСКИТЕ ПОМЕЃУ МАКЕДОНИЈА И ХРВАТСКА ВО СРЕДНИОТ ВЕК.....	42
ВАСИЛ ЃОРГИЕВ-ЛИКИН, ЛЕТОПИС ЗА ЖИВОТОТ И ДЕЈНОСТА НА СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ.....	54
ЗОРАН РУЈАК, СРЕДНОВЕКОВНАТА ФОРТИФИКАЦИЈА НА ЦАРЕВИ КУЛИ-СТРУМИЦА (ОД 11 ДО 14 ВЕК).....	80
ДУШКО ЦВЕТАНОВ, СРЕДНОВЕКОВНИ НЕКРОПОЛИ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО (XI - XIVвек): преглед, убдикација и поврзаност со црквите.....	102
ЕЛИЦА МАНЕВА, НАУШНИЦИ ОД НЕКРОПОЛАТА ВОДОЧА КАЈ СТРУМИЦА.....	118
ВИКТОР НЕДЕСКИ, СВЕТИ КОНСТАНТИН КАВАСИЛА КАКО СТРУМИЧКИ ЕПИСКОП.....	135
ЃОРДАН ТАБОВ, ЮСТИНИАНА ПРИМА И ИМПЕРАТОР МАНУИЛ КОМНИН.....	144
ДОБРИЛА МИЛОВСКА, ПРОТОПОП ЈОАН КРАТОВСКИ- КНИЖЕВНИК И ИЛУМИНАТОР ОД XVI ВЕК.....	157

НИКОЛА Д. САРАЛИЈА, МАНАСТИРОТ СВ. БОГОРОДИЦА ЕЛЕУСА ВО ВЕЛЈУСА – КУЛТУРЕН И ДУХОВЕН ЦЕНТАР НИЗ ВЕКОВИТЕ.....	172
ПЕТАР НАМИЧЕВ / ЕКАТЕРИНА НАМИЧЕВА, ПРОСТОРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ТРАДИЦИОНАЛНАТА ГРАДСКА КУЌА ОД 19 ВЕК ВО СТРУМИЦА.....	181
ВЕРА СТОЈЧЕВСКА АНТИЌ, ОД ИСТРАЖУВАЊАТА НА ХРИСТИЈАНСКИ ОБЈЕКТИ ВО СТРУМИЧКО, ВО 2008 ГОДИНА.....	196
АНА ВИТАНОВА РИНГАЧЕВА, МИСТИЧНОТО ПАТУВАЊЕ НА ЈУНАКОТ ВО ЗАДГРОБНИОТ СВЕТ – ШАМАНИСТИЧКИ МОТИВ ВО СКАЗНИТЕ ОД СТРУМИЧКИОТ РЕГИОН (АНАЛИТИЧКИ ПРИСТАП).....	202
ОЛИВЕР ЦАЦКОВ, ВЛИЈАНИЕТО НА СТРАНСКИТЕ ПРОПАГАНДИ ВРЗКНИЖЕВНОТОТВОРЕШТВО НА МИЛАДИНОВЦИ.....	225
ЛИЛЈАНА МАКАРИЈОСКА, ХРАНАТА ВО МАКЕДОНСКАТА ОБРЕДНО - ОБИЧАЈНА ПРАКТИКА (ОД ЕТНОЛИНГВИСТИЧКИ АСПЕКТ).....	231
САШО ЦВЕТКОВСКИ, ИКОНАТА НА СВ. ГЛИКЕРИЈА ОД ГАЛЕРИЈАТА НА ИКОНИ ВО СТРУМИЦА.....	244
ДАВЧА СПАСОВА, ЕДНА БРОНЗЕНА ИКОНА СО ПРЕТСТАВА НА СВ. КИРИК И ЈУЛИТА ОД ВОДОЧА.....	257
ПЕНКА МИШЕВА, ПОСМРТНИ ОБИЧАИ ВО СТРУМИЧКО, С. МОНОСПИТОВО.....	266
ИЛИЈА СУВАРИЕВ, ПОДАТОЦИ ЗА ВЕЌЕ ИЗУМРЕНИ ЗАНАЕТИ ВО СТРУМИЦА.....	280
РОБЕРТО ТРАЈКОВСКИ, ВОЕНИТЕ ДЕЈСТВИЈА НА ВЕРМАХТОТ ЗА ЗАТВОРАЊЕ НА СТРУМИЧКИОТ ПРЕВОЈ, ВО ТЕКОТ НА СЕПТЕМВРИ 1944 ГОДИНА.....	289

БРАНКО ЃОРГИЕВ, ОРУЖЈЕ КОРИСТЕНО ОД БОРЦИТЕ НА ЧЕТВРТАТА МАКЕДОНСКА УДАРНА БРИГАДА.....	294
ИВАН КОТЕВ, МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПЕСНА ЗА НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНАТА БОРБА ВО СТРУМИЧКО.....	307
ДРАГАН ЃЕОРГИЕВ, ОСВРТ КОН ПУБЛИКАЦИЈАТА, КАТАЛОГ-ОРУЖЈЕ И ВОЕНА ОПРЕМА ОД ЗБИРКАТА НА ЗАВОДОТ И МУЗЕЈ-СТРУМИЦА.....	323
НАДА БАЈРАКТАРОВА, ДОКУМЕНТИ ЗА МОИТЕ ПРЕДЦИ –БЕЖАНЦИ.....	326

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА

МУЗЕЈСКИ ЛЕТОПИС
(ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ПО ПОВОД 65 ГОДИНИ „ЗАВОД И МУЗЕЈ” -
СТРУМИЦА)

За издавачот
Василка Георгиева

Лектор
д-р Виолета Крстеска

Превод од македонски на англиски јазик
Македонка Маџирова

Компјутерска обработка
Никола Новески

Печат
ДПТУ ФОКУС РЕПРО, дооел - Скопје

Тираж
300 примероци

Печатењето на Зборникот на трудови е помогнато од
Министерството за култура на Република Македонија

Министерство за култура